

Il-Ħuttafa

numru **115**

Marzu - April 2013

Rundun Żaqqu Bajda

Ħbieb Huttaf...

Barra l-ghasafar komuni tas-soltu li jgħixu magħna jew li naraw fil-pases, kull sena jittfaċċaw ukoll xi speċi skarsi jew rari, kultant rarissimi wkoll. U min ikun b'xortih li jarahom ikollu tassew b'xiex jifraħ.

Biex niftiehm, il-berdwoċer ta' veru huwa dak jew dik li jitpaxxew b'KULL ghasfur li josservaw, anke sempliċi ghasfur tal-bejt li narawh madwarna kullimkien. Wara kollox, dak li huwa komuni llum mhux bilfors ħa jibqa' komuni dejjem.

Nafu b'ħafna stejjer ta' ghasafar li darba kienu komuni imma li mbagħad skarsaw u anke spiċċaw. Per eżempju fi żmien il-Kavallieri ċ-ċawla tant kienet komuni f'Malta li l-gvern kien jagħti flus għal kull waħda li tinqatel! Għadda ż-żmien u ċ-ċawl ma baqax komuni, imma l-kaċċaturi baqgħu joqtluhom bl-addoċċ. U x'gara? Heqq, qatluhom kollha hux! Illum diffiċli biex titfaċċa ċawla Malta, għax iċ-ċawl mhux ghasfur tal-passa.

Ghasafar oħrajn li darba kienu komuni f'Malta u li llum naqsu huma d-durrajsa, il-bufula ħamra u l-bilbla. Dawn ma naqsux minħabba l-kaċċa imma minħabba problemi oħrajn, fosthom il-bexx fir-raba', l-iżvilupp fil-kampanja, il-bdil fil-klima, u l-firien.

Kif taqraw f'paġna 3, xi berdwoċers ħbieb tagħna dan l-aħħar raw żewġ ghasafar rari mill-Afrika ta' Fuq. S'intendi meta jiġri hekk jibdew għaddejjin

essemmessijiet bl-addoċċ, u fil-post malajr jingabru berdwoċers oħrajn, ilkoll akkaniti biex jilmhu huma wkoll l-ghasfur r-rari.

Min jaf xi darba għadx jibdew għaddejjin il-messaġġi anke meta berdwoċerjilmaħxi ghasfur tal-bejt! Nisperaw li le, għax ma rridux l-ghasafar tal-bejt isiru rari wkoll.

Gawdu n-natura kollha, ħbieb, anke l-iktar komuni.

L-aħħar ċawla fil-Gżejjer Maltin inqatlet f'Għawdex fl-1956. X'hasra.

Victor

Victor Falzon
I-Editor

mal-faċċata

Ir-rundun żaqqu bajda (alpine swift) huwa wieħed mill-ghasafar tal-passa li jgħaddu minn Malta fir-rebbiegħa u fil-ħarifa. Jidher kull sena imma huwa ħafna inqas komuni minn kuġinuh ir-rundun komuni. Jingħaraf mill-ewwel minn dik iż-żaqqu bajda tlellex!

Ritratt ta' Aron Tanti

Serp Iswed
Western Whip Snake

il-Kontenut

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
Mid-dinja	4
X'nista' nara tgħid?	5
Avvizi	5
Attività	6
Intervista ma' fjura	6
Kulħadd bil-Bejta	7
Arti	8
Paġna Falko	9
Iċ-Ċittadella	10

il-Kumitati

Ċentrali

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio •
Chris Cachia Zammit • Desirée Falzon •
Victor Falzon

Falko

Martin Austad (kap) • Anne-Marie Austad •
Nicholas Galea • Timothy Micallef • Steve
Zammit Lupi

il-Klabb

Klabb Huttaf huwa t-taqsimma ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taht it-18-il sena. Il-Klabb jorganizza hargiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, hargiet bil-lanċa, u naghmlu wkoll xogħol ambjentali. Kull xahrejn noħorġu wkoll il-magażin *Il-Huttafa* li l-membri jircievu d-dar bil-posta. Bħalissa fil-Klabb qegħdin xi 1000 membru. Shubija fi Klabb Huttaf hija €7 fis-sena.

il-Kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
tel 21347644 / 21347645 / 21347646
imejl info@birdlifemalta.org
imejl tal-magażin
il-huttafa@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org

©BirdLife Malta, April 2013

Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

Imxejna Mixja Mixjun sax-Xemxija

24 Marzu 2013

Victor Falzon

Fi Triq il-Pwales

Konna grupp sabiħ ta' 178 ruħ - numru rekord fil-fatt. Inġbarna r-Rabat fit-8.30am u nofs siegħa wara tlaqna nimxu. Waqfa d-Dwejra, oħra San Martin, u wasalna x-Xemxija ftit wara 12.30pm, għajjenin imma kuntenti. Fil-wasla ħadna xi rigali, imbagħad wieħed mir-ringers tal-BirdLife spjegalna dwar ir-ringing. Imbagħad ippruvajna nrringjaw lil Fluttafa il-maskot tal-Klabb, fl-aħhar sibnielu ċurkett jġiħ! :))

Kif tafu b'dawn il-mixjiet niġbru xi flus għall-proġetti tal-BirdLife - dis-sena l-flus ha jintużaw biex nixtru apparat fotovoltajku għaċ-ċentru żgħir tar-ringing li l-BirdLife għandha fuq Kemmuna.

Mill-Mixja ta' dakinhar inġabar total sabiħ ta' **€1076** u inġabar bis-saħħa tat-tfal kollha li hawn f'dil-lista. L-iktar li ġabret kienet **Giulia Debattista Montalto** (€100). Grazzi Giulia u t-tfal l-oħrajn kollha, u anke ġenituri u għalliema li ġew magħhom. Ħadu sehem ukoll sitt skejġel primarji. Grazzi wkoll lil-Leaders Christopher, Desirée, Felix, Janet, Nicholas, Nicolette, Sivia, Timothy u Victor, kif ukoll lir-ringer Justin, u lil Steve, Helen u Michela mill-uffiċċju tal-BirdLife li attendew.

Victor Falzon

Grazzi wkoll lil Richard u l-membri kbar li dakinhar ukoll organizzaw mixja, minn Ħad-Dingli għal Għar Lapsi. U ġabru **€450** oħra!

Kelsey Abela Dingli • Kathryn Aloisio • Jodie Aquilina • Rita Attard • Neill Azzopardi • Kluivert Bonello • Lara Bonello • Maia Bonello • Claire Borg • Mireya Bugeja Cuschieri • Gabrielle Cachia • Emma Camilleri • Giulia Camilleri Fava • Kaya Camilleri • Liz Cherrett • Joanna Ciantar • Phoebe Ciantar • Kristian Cini • Miriana Cini • Alexin Clinch • Zvelton Cortis • John Critien • Giulia Debattista Montalto • Janek Dhalli • Pavel Dhalli • Alvin Farrugia • Andrea Ferrito • Soraya Galdes • Benjamin Grech • David Grech • Myra Grech • Valentine Kostadinov • Kyra Magro • Ellena Mazzara • Rabiana Mazzara • Melanie Micallef • Michela Micallef • Kyra Mifsud • Martina Mifsud • Michaela Mifsud • Maria Dolores Miller • Alessia Mizzi • Daniela Mizzi • Emma Montebello • Gavin Muscat • Matthew Nappa • Bianca Pace • Jordan Pace • Cherise Pintley • Catrina Psaila • Milena Sammut • Yovana Schembri • Dylan Sciberras • Ryan Sciberras • Stephanie Sciberras • Kimberley Scicluna • Finlay Spencer • Elysia Sultana • Zyanne Webster • David Woollard • Jaimilee Xuereb Mulvaney • Ilysis Zammit Saliba • Giuliana Zammit • Kelsey Zammit

Nicholas Galea

Barra li iżgħar minn rundun komuni, tagħrfu wkoll minn dan l-abjad.

Rundun Żgħir
Little Swift

Iż-Żgħiru...

Fis-16 Marzu 2013 il-ħbieb tagħna Martin Austad u Nick Galea kienu r-riserva tal-Għadira u qalb folla runduni jagħqdu fuq rashom lemħu wieħed differenti. Kien **rundun żgħir**, għasfur rari sew għal pajjiżna.

Ir-rundun żgħir jgħix f'xi nħawi tal-Afrika ta' Fuq, fosthom it-Tuneżija. Imma għalkemm mhux bogħod minna xorta rari narawh hawn Malta, għax ir-rundun żgħir tal-Afrika ta' Fuq ma tantx ipassi.

Ir-rundun żgħir nafu li deher 11-il darba biss f'Malta.

Trumbettier
Trumpeter Finch

...u l-Istorbjuż!

Għasfur ieħor rari (mhux rari daqs ir-rundun żgħir però) li deher f'Marzu huwa t-**trumbettier**. Deher mill-inqas darbtejn - forsi kien l-istess għasfur, forsi tnejn differenti. Fit-23 tax-xahar, seħibna berdwoċer Adin Vella ra wieħed f'Ta' Ċenċ f'Għawdex u ħadlu anke xi ritratti.

It-trumbettier huwa wkoll għasfur mill-Afrika ta' Fuq, u wkoll mhux soltu jpassi.

L-aħhar li deher rundun żgħir hawn Malta kien fl-2003.

U l-aħhar trumbettier?

Fl-2010.

U mur! Kull sena narah fil-banda!

Kiesah!

Adin Vella

Dawn l-aħbarijiet u anke ta' paġna 4 tajbin biex tużawhom l-iskola fl-Attività JUNIOR JOURNALIST (Dinja Waħda)

Dinja Waħda hija kampanja edukattiva ambjentali li qed titmexxa fl-iskejjel minn BirdLife Malta u Bank of Valletta, bl-għajjuna tal-Ministeru tal-Edukazzjoni.

Fil-baħar madwar il-gżejjer San Juan jgħixu diversi balieni orka.

Monumenti għan-Natura

Il-President Obama tal-Istati Uniti għadu kemm iddikjara hames *National Monuments* ġodda. Dawn spiss jkunu xi bini storiku imma jafu jkunu wkoll xi biċċa art ġmielha b'veduti sbieħ. Fost dawn il-hamsa fil-fatt hemm tnejn naturali. Waħda minnhom medda ġmielha tax-xmara Rio Grande, kollha natura u xenarju sabiħ, inkluż anke xi 'vulkani mejtin. It-tieni huma San Juan Islands, grupp ta' 450 gżira b'pajsaġġ tal-ġenn ta' muntanji, foresti, widien u xmajjar, baħar u bajjiet, fejn jgħixu ajkli, balieni u annimali oħrajn.

National Monuments ma jkunux protetti daqs parks nazzjonali imma xorta ma jistax imur xi hadd jibda jkisser, inigġes u jibni fihom bl-addoċċ.

Prosit ta' din Obama! Irridu iktar...

X'kellu fil-bagalja...

Dan l-aħħar, raġel Tajlandiż twaqqaf mill-pulizija tad-dwana fl-ajruport ta' Bangkok fit-**Tajlandja**, fittxewlu fil-bagalji u sabulu 54 fekruna żgħira. Hādūhomlu u arrestaw lilu u mara oħra. Meta ċċekkjaw liem speċi ta' fkieren kienu sabu li kienu **PLOUGHSHARE TORTOISE** *Astrochelys yniphora*, razza rari immens

li tgħix fil-**Madagaskar**. Jaħsbu li minn din il-fekruna fid-dinja baqa' biss xi 400, jiġifieri dak il-halliel fil-bagalja kellu **13% tal-popolazzjoni tad-dinja!** Dawn kien bi ħsiebu jbigħhom u min jaf x'kemxa flus kien idahħal minnhom. Imma b'xorti tajba nqabad u l-fkieren kellhom jirrangaw biex jibagħtuhom lura l-Madagaskar biex jinħelsu.

Skont ir-Red Data Book tal-IUCN, din il-fekruna hija **Critically Endangered**.

Jiġifieri f'periklu kbir li tinqered mid-dinja.

Kun af

In-negozju f'annimali li jinqabdu mis-selvaġġ huwa t-tielet l-ikbar negozju illegali fid-dinja (wara d-droga u l-armi). Dawn l-annimali jinbigħu jew lil ċirkli, żuwijiet u *petshops* jew inkella biex jinqatlu halli johdulhom il-ġilda, l-għadam, il-grun, eċċ. għal tiżjin jew taparsi medicina. Fi kliem iehor, dil-mohqrija u qtil ta' miljuni ta' annimali jsir kollu għall-hmerijiet li jivvinta l-bniedem, u mhux għal xi bżonn veru. Tal-misthija!

L-ewwel raħal

Ir-raħal żgħir ta' Feldheim sar l-ewwel u l-uniku raħal fil-**Germanja** li rnexxielu jiġġenera l-elettriku kollu li għandu bżonn minn 2 sorsi rinovabbli, fosthom ir-riħ u impjanti ta' biogas. Huwa raħal ta' xi 125 resident biss, imma huma lkoll nies li kellhom biżżejjed kuraġġ biex jinqatghu għal kollox mill-grid nazzjonali li jipprovdi d-dawl.

Mitt miljun

Kull sena n-nies joqtlu mal-100 miljun kelb il-baħar! Minħabba dal-massakru l-klieb il-baħar naqsu sew. Minn 360 speċi ta' xark, daqs terz qegħdin fil-periklu li jspiċċaw minn wiċċ id-dinja. Minħabba l-fama hażina li għandhom, il-klieb il-baħar ftit huma protetti għax ma tantx huma maħbubin. U tafu għalfejn injqatlu dawn ix-xarks kollha? Biex johdulhom il-fins... għall-brodu!

¹vulkan mejjet. Vulkan li jkun instadd għal kollox u m'għadux jiżbroffa.

²sorsi rinovabbli. Sorsi ta' enerġija li ma jinħlewx, per eżempju x-xemx, ir-riħ, l-ilma tax-xmajjar u l-mewġ.

³pet eżotiku. Pet li ma jkunx tas-soltu, spiss ikun minn pajjiż tropikali, per eżempju pappagalli, sriep goffi, igwani, brimb kbir, gerriema (rodents), xadini, tigri, eċċ. Fix-xjenza l-kelma eżotiku tfisser ALJEN, speċi li tingab minn art reġjun/baħar iehor (il-maqlub ta' INDIGENU).

Film kartuns helu fuq il-pappagalli huwa **RIO**. Arawh!

Iktar ma nies irabbu 3 pets eżotiċi iktar ha jkomplu jsparixxu annimali mid-dinja.

Pss! Ifthilna wahda please halli mmorru d-dar.

109... 108... 107.

Kulhadd jaf x'inhu Kokatù għax huwa pappagall popolari. Fis-selvaġġ dan l-għasfur jgħix fl-Awstralja u n-New Guinea, u f'xi nħawi huwa komuni sew. Mhux hekk kuġinuh però...

Il-YELLOW-CRESTED COCKATOO (*Cacatua sulphurea*) jixbaħ hafna lill-kokatù l-komuni imma huwa iżgħar u jgħix f'xi gżejjer tal-**Indoneżja**. Dan l-għasfur ukoll jinżamm bħala pett imma hafna drabi jinqabad mis-selvaġġ. Tant jinqabdu minnhom li din l-ispeċi issa kważi nqerdet mid-dinja. Fl-aħħar servej li għamlu biex jippruvaw jghoddu kemm baqa', sabu total ta'... 107 għasfur.

Skont ir-Red Data Book dan ukoll huwa **Critically Endangered**.

Jiġifieri f'perik--

X'nista' nara tgħid?

jikteb Jason Aloisio

Victor Falzon

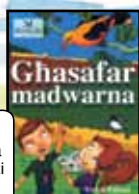
Girwiel *Ruff* *Philomachus pugnax*

Bħal daż-żmien fir-riserva naturali tal-Għadira, u ġieli anke fis-Simar, jiffaċċa xi girwiel. Għalkemm ahna narawh f'wahdjet jew f'numri żgħar, f'pajjiżi oħra jidher fi qtajjiet li ġieli jkun fihom eluf. Bħal hafna ghasafar tax-xtut, lewnu pjuttost mitfi, jagħti fil-kannella u l-griz. Dnub li f'Malta l-irġiel ma jidhrux bir-rix tas-sajf, iffullat madwar għonqhom (bħal tar-ritratt), għax barra li tagħrafhom minn seba' mili bogħod, ikun fihom tassew x'tara. Dan it-tiżjin jużawh biex jiġbdu n-nisa lejhom, u biex jagħmlu hekk, l-irġiel jingabru flimkien u joqogħdu... jiftaħru b'rixhom!

Il-girwiel jiekol l-aktar dud, ħniex u insetti. Fl-Ewropa jbejjet l-aktar fil-pajjiżi tat-tramuntana, u jbejjet ukoll fl-Asja. Ix-xitwa jqattagħha fl-Afrika, l-isfel mid-deżert tas-Sahara, max-xatt tal-Indja u anke f'parti żgħira mill-Awstralja.

Hafu jekk tridu kopja għax kwazi spiccalna.

It-tpiġġa mehuda mill-ktieb **Ghasafar Madwarna**, miktub apposta għat-tfal. Dal-ktieb jiswa €5 u tista' tixtrih minghand il-BirdLife jew billi żżur ir-riservi naturali tal-Għadira jew Is-Simar.

Nahseb swiek kemxa dak il-blow-dry!

Hallini ara! Għandi tiegħ il-lejla u m'għandix aptitu.

Haqqek, talli l-ahhar darba wahhaltni bit-tejjo.

AVVIŻI

Attenti

Bħalissa hafna ghasafar ikunu qed jibnu l-bejtiet u jrabbu l-frieħ. Jekk fil-ġnien tagħkom qed tbejtilkom xi bufula sewda, tersquhiex viċin il-bejta għax jekk l-ghasafar jaraw wisq indhil min-nies, ma trid xejn biex jabbandunaw dik il-bejta u jmorru jibnu oħra x'imkien ieħor. U tkun hasra jekk ikunu diġà biedu u faqqsu xi frieħ!

Mela attenti, owkej?

Awguri

Dax-xahar il-magażin għażiż tagħna jagħlaq **19-il sena**. L-ewwel harġa kienet f'April 1994. Awguri Huttafa!

Għal websajt mimlija ritratti tan-natura Maltija u mehudin kollha Malta, żuru www.arontanti.com

Grazzi lill-gazzetta **Malta Today** talli kull ġimgħa tagħti rokna lill-BirdLife biex inkomplu nġallmu fuq in-natura. Ir-rokna jisimha **BirdLife Nature Notebook** u ilha sejra 7 snin!

Kalendarju 2013

Baqgħalna l-aħħar koċċ u biex ifittxu jutilqu komplejna rahhasniehom għal **€1.50**.

Tistgħu tixtruh mill-uffiċċju tal-BirdLife f'Ta' Xbiex jew mir-riservi tal-Għadira u s-Simar. Jew bil-posta billi tibagħtu oċekk ta' €1.80 (pagabbli lil BirdLife Malta) fl-indirizz fuq paġna 2.

Prezz tal-genn!

Fl-aħħar harġa ħarbilna żball. F'paġna 11 flok ritratt ta' xebb ġibna ritratt ta' arbuxxell tax-xorbett. Skużawna!

Farga għall- Għadira

Dakinhar inqassmu l-istiker I ♥ Klabb Fluttaf numru 9.

Meta tagħmel ix-xita jiffurmwaw ħafna għadajjar fil-widien ta' pajjiżna, imma kollha jinxfu wara ftit ġimgħat jew xhur. Imma fir-riserva naturali tal-Għadira hemm għadira permanenti, jiġifieri din tkun bl-ilma s-sena kollha. Dan huwa ambjent rari f'Malta, u għalhekk in-natura li tgħix hemm ma tantx issibha f'postijiet oħrajn. Għalhekk in-naturalisti jħobbuh dal-post.

U għalhekk ħa naqbzu qabza s'hemm aħna wkoll.

U kif inkunu hemm immorru wkoll passigġata mad-dawra tar-riserva fejn hemm roqgħa xagħri sabiħa.

Narawkom!

Data il-**Ħadd 28 April 2013**
Niltaqgħu l-Għadira **ħdejn l-għassa**
Ħin fid-9am
Nispiċċaw xi 11am
Ġibu ikel, xorb, tromba, kamera
Iggibux storbu! :)
Merħba *membri, familji u ħbieb

*Tfal taht it-8 snin irid jiġi u jibqa' magħhom xi hadd kbir.

Agrett Abjad
Little Egret

Pispisella Ħamra
Curlew sandpiper

Intervista ma' Fjura

15

L-Orkida Piramidali ta' Malta
Maltese Pyramidal Orchid

X'jismek?

Għandek hawn fuq, ma tafx taqra?

Orrajt ħej, x'ħatfa ħtaftni!

Sorry, imma rrabjata u qalbi maqsuma.

Għaliex? Xi ġralek?

Għax għadha kemm giet familja bnedmin u serqet ħafna minn ħuti!

Iss, għaliex?

Ħeqq rawna sbieħ u qatgħu bukkett biex imorru jżejnu d-dar tagħhom! Mhux sew hux...

U żgur li mhux sew!

Jiena fjura ma ssib bħali mkien iktar fid-dinja. Imma xi nies ikaxkru kull ma jogħgobhom.

Żomm, jiġifieri inti 'endemika?

Mela xhiex! Għalhekk f'ismi hemm "ta' Malta", hux.

Veru kos. U fejn tikber?

Jiena fjura tax-²xagħri imma ma nikbrix f'kull xagħra. Miniex komuni.

Int imissek tkun imħarsa bil-ligi.

Jiena digà mħarsa kieku, imma n-nies jew ma jafux jew ma jimpurtahomx. Ħallini ara...

Mela ħa nħallik, u skużani fixkiltek.
Ċaw, u skużani jekk ħtaftek.

¹endemika. Pjanta jew annimal li jinsabu f'post jew pajjiż wiehed, u mkien iktar fid-dinja.

²xagħri. Art bil-blat fil-wiċċ u bi ftit hamrija fi xquq u rkejjien.

Kulhadd bil-bejta...

Ir-rebbiegħa hija l-iktar żmien biežel għal ħafna għasafar. Dan għaliex bħalissa ħafna minnhom jibnu l-bejta, ibidu l-bajd u jrabbu familja. Il-bejtiet ivarjaw minn speċi għal oħra, u kif taraw minn dawn ir-ritratti, anke l-bajd ivarja ħafna fil-kulur. F'pajjiżna jbejtu regolari xi 20 speċi ta' għasfur. Dawn huma l-bejtiet ta' sebgħa minnhom.

1 Gallozz Iswed
Moorhen

2 Gawwiġa Prima
Yellow-legged Gull

3 Merrill
Blue Rock Thrush

4 Żanzarell tat-Tikek
Spotted Flycatcher

5 Għasfur tal-Bejt
Spanish Sparrow

7 Bufula Sewda
Sardinian Warbler

6 Bufula tal-Għolliq
Cetti's Warbler

U hawn isfel hawn il-ġenituri kburin...

Dan il-bajd qisu żambull!

Qabblu n-numri biex taraw ta' min huma l-bejtiet.

Hehe, jaqaw Parents' Day?

Ħadd minnkom ma jibni bejta mżejna daqs tiegħi.

Denis Cachia

Jien inbid l-ikbar bajd fostkom!

John J Borg

Iss, il-bejta tiegħi għandha bieb mill-ġenb.

Raymond Galea

Il-bajd li nbidu ahna qisu perlini.

Aron Tanti

Ħadd minnkom ma jbid bajd daqs kemm inbidu ahna.

Denis Cachia

Għidu li tridu, il-bajd li nbid jien l-isbah!

Aron Tanti

Iss, u jien... emm... emm...

Issa sew, x'ha ngħid?

Guido Bonett

Sempreviva t'Għawdex

Ibagħtulna t-tpingijiet u r-ritratti li tiegħu tan-natura (mhux pets jew pjanti kkultivati) ħalli ngibuhomlkom f'dil-pagna. Basta jkunu veru tagħkom! Tistgħu tibagħtuhom bil-posta jew imejl.

indirizz

BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120

imejl

il-huttafa@birdlifemalta.org

*Materjal li tibagħtulna bil-posta ma nkunux nistgħu nibagħtuhulkom lura.

Mhux faċli tarah dan l-annimal għax għandu kamuflaxx tajba hafna. Kif taraw qisu zokk!
Meta tkunu fil-kampanja Maltija tistennewx se taraw annimali kbar. Imxu bil-mod u harsu sew lejn il-pjanti. Hemm ikunu s-sigrieti tan-natura!

Ġurat ta' Rasu Twila
Francesco Tanti (5)

Ġurat tad-Dliel
Fabian Camilleri (13)

Xorbett
Soraya Mallia (11)

ARTITASKYA

Kartun ieħor ta'
Askya Pizzuto
(17)

Fras-servjent

Membri tal-Falko
jistghu jattendu
hargiet taż-żgħar?

Iva binti!

Ibieb Falkuni!

Wara xitwa twila reġġet magħna r-rebbiegħa, u l-ghasafar żdiedu sew. **Fluttaf** jittajjar baxx fuq l-ghelieqi, xi **daqquqa tat-toppu** fuq haġt tas-sejġieh, xi passa **kuċċard**. Insomma toħroġ

naqra berdwoċing għandek ittella' lista sura, u anke ssebbahha bi speċi mhux tant komuni, bħal xi **daqquqa kaħla** jew **farruġ**. Kif taqraw mir-rapport tal-aħħar attività, jista' jinqala' xi għasfur verament rari wkoll!

Bhalissa l-ghasafar ikunu qegħdin ipassu mill-Afrika għall-Ewropa, u hafna minnhom jgħaddu minn fuq Malta biex jistrieħu ftit u jkomplu l-vjaġġ tagħhom. Imma xi speċi jibqgħu hawn u jbejtu, bħall-**bufula tal-qasab**, li tbejjet Is-Simar jew Is-Salina. Ir-**rundun** sar midhla sew ta' postijiet mibnjin bħall-Imdina u Tas-Sliema, fejn ibejjet fil-ventilaturi. Bhalissa s-Simar hemm par **tigieġ tal-baħar** fuq il-bejta u daqt ikunu qed iduru bil-frieħ warajhom.

Messaġġ żgħir tal-aħħar. Hafna jaħsbu li l-berdwoċing huwa passatemp għas-subien biss! Imma mhuwiex, għax il-berdwoċing huwa għal kull min iħobb u jiehu gost bin-natura u l-ghasafar. Inkluz it-tfajliet!

Anne-Marie

Anne-Marie Austad
Leader

Falko hija t-taqsimha għaž-żgħažgħ ta' Klabb Fluttaf. Il-membri li għandhom 13-il sena jew iktar awtomatikament isiru membri fil-Falko. Għalihom il-Falko torganizza attivitajiet apposta, li jithabbru f'din il-paġna.

Sejrin Ġurnata Għawdex

Il-bilbla (short-toed lark) tbejjet f'kampanja miftuħa. Minhabba żvilupp fil-kampanja u tfixkil mill-bniedem, dan l-ghasfur naqas sew minn pajjiżna.

Ritratt ta' Aron Tanti

F'Mejju l-passa tal-ghasafar tkun bdiet tbatti imma l-ghasafar li jbejtu jkunu fil-iktar żmien attiv! Il-kampanja tkun mimlija **bliebel**, **buful aħmar** u xi **durrajs** jgħannu u jitingħu l-frieħ fil-bejtiet. Dawn l-ispeċi naqsu minn Malta imma Għawdex għadhom pjuttost komuni. Għalhekk ha nitilghu nimxu u nduru fl-inħawi ta' Ta' Ċenċ. Forsi anke nilmhu xi **ċief** iħuf fuq il-baħar. Narawkom.

Mixja u Sorpriża

Waqt il-mixja
fil-Qammieħ

Fis-16 ta' Marzu kellna t-tieni attività tal-Falko u magħna sorpriża xejn mistennija! Qabel l-attività Nicholas u jien konna r-riserva tal-Ghadira ma' berdwoċers ohra meta lmahna għasfur li mad-daqqa t'ghajn m'għarafnihx. Meta reġa' għadda ndunajna li kien **rundun żgħir**! Dan hu għasfur rari hafna f'Malta, fil-fatt din kienet biss il-hdax-il darba li deher. Ftit wara ġew il-bqija tal-Falkuni li

jirrapporta
Martin Austad

wkoll irnexxielhom jaraw din ir-rarità!

Billi kienet nieżla ftit xita sew bqajna fir-riserva u malli fetah (u kif! għax imbagħad harġet ġurnata mill-isbaħ) bdejna l-mixja. Minn Foresta 2000 għaddejna għall-Qammieħ. Apparti l-ghasafar stajna ngawdu pjażagġ mill-isbaħ u ftit li xejn mittiefes mill-bniedem. Il-**merilli** jgħannu minn fuq l-irdum ma naqsux, kif ukoll **psiepes**, **fjammi suwed** u irnexxielna naraw ukoll żewġ **bufuliet homor**. Insomma hadna hafna gost u nisperaw li narawkom Kemmuna!

Joe Sliema

Data II-Hadd 19 Mejju 2013

Niltagħgu 7.15am

Post Iċ-Ċirkewwa (naqbd u l-vapur tas-7.30am).

Lura Iċ-Ċirkewwa tard wara nofs inhar.

Ġibu lkel, xorb, żarbut tal-mixi, tromba (jekk għandkom)

Età 13+

Flakru

Is-Sibt 20 April 2013

Niltagħgu Iċ-Ċirkewwa fil-7.15am

Naqbd u l-lanċa (biljett xi €10) għal **Kemmuna**.

Naslu lura tard wara nofsinhar.

Jekk tkunu ġejjin hargiet tal-Falko dejjem ibagħtu email lil **falkoblm@gmail.com** jew ċemlu **99214143 / 99809190**.

In-Nadur

Iċ-Ċittadella

Elisabeth Conrad

Meta nitkellmu fuq siti ta' importanza naturali, x'aktarx li naħsbu l-ewwel fil-kampanja, f'xi post imwarrab u bogħod mit-tfixkil tal-bniedem. Però nsibu wkoll siti ta' importanza naturali f'postijiet li mhumiex imbegħdin mill-ambjent urban. Eżempju tajjeb ta' dan hija Iċ-Ċittadella t'Għawdex.

Post speċjali

Iċ-Ċittadella hija magħrufa mal-Maltin u mat-turisti bħala belt storika importanti, fortifikata bis-swar, u peress li qiegħda fl-gholi toffri veduta sabiħa fuq medda kbira ta' Għawdex. Imma minħabba l-mod kif inhi mibnija, u minħabba l-pożizzjoni tagħha f'nofs Għawdex, iċ-Ċittadella hija wkoll sit importanti għall-ekoloġija.

Is-swar li mdawra bihom jiffurmaw speċi ta' sies (*cliff*) bħal dawk li għandna haġna minnhom jagħtu fuq il-baħar. Imma flok ambjent li sar b'mod naturali, dan huwa ambjent maħluq mill-bniedem. Per eżempju, flok xquq fil-blat insibu xquq fis-swar. Minħabba li mibnija fuq għolja u mikxufa għall-irjieħ, iċ-Ċittadella, bħall-irdumijiet u s-sisien naturali, jaffettwaha l-baħar. U bħas-sisien ukoll, is-swar taċ-Ċittadella ma tantx jistgħu jintleħqu mill-bniedem, u għalhekk joffru kenn għal diversi speċi.

Flora speċjali

Insibu varjetà interessanti ta' pjanti fiċ-Ċittadella. Is-sigra tal-irmied (jew **xebb**) hija ¹endemika għal Malta u kapaċi tkampa f'ambjenti neqsin mill-ħamrija u l-ilma, u fejn tkun espota għar-riħ u għar-raxx tal-baħar. Insibu wkoll il-**papoċċi ta' Malta**, li tinstab biss f'Malta u fuq ²Linosa, u li wkoll kapaċi tghix f'dawn il-kundizzjonijiet

diffiċli. Pjanta oħra li nsibu f'dan is-sit hija l-**kamumilla t'Għawdex**. Mhix endemika għal Malta imma xorta hi ta' interess xjentifiku fil-Mediterran; l-uniku post fejn din il-pjanta tinsab fil-Gzejjer Maltin huwa proprju fiċ-Ċittadella!

Fawna speċjali

Iċ-Ċittadella hija wkoll habitat ta' valur kbir għall-fawna. Fil-ħitan tas-swar tagħha hemm diversi mini u kuriduri li bena l-bniedem żmien ilu. Illum-il ġurnata dawn jipprovdu ambjent tajjeb għall-**friefet il-lejl**. Tajjeb ngħidu li l-ispeċi kollha ta' friefet il-lejl ta' Malta huma mhedda, minħabba tfixkil mill-bniedem, u minħabba li ftit baqgħalhom ambjenti tajbin fejn

Fejn hi?

Iċ-Ċittadella qiegħda fuq għolja ħdejn ir-Rabat t'Għawdex. Darba kienet il-belt t'Għawdex, bħalma l-Imdina kienet ta' Malta.

Mill-Gzejjer Maltin, il-**Kamumilla T'Għawdex** (golden chamomile) tikber biss fl-inħawi taċ-Ċittadella. F'xi nħawi oħrajn t'Għawdex probabbli tikber ukoll razza tixbaħha.

Natura 2000 hija sensiela ta' postijiet madwar l-Ewropa fejn in-natura hija protetta. Hemm iktar minn 26,000 sit Natura 2000, u bejniethom jiksu kważi 20% tal-Ewropa.

U f'Malta kemm għandna, Profs?

S'issa 39.

L-aħħar darba għedtli 35...

Ftit ilu ziedu erbgha oħra!

jistghu jghixu. Iċ-Ċittadella hija waħda minn ftit postijiet li jipprovdulhom kenn. Tnejn mill-ispeċi ta' friefet il-lejl li nsibu hawn huma meqjusin mill-Unjoni Ewropea bħala speċi li l-harsien tagħhom huwa importanti ħafna. Dawn huma l-**vespertin tal-Magreb** u n-**Nagħli**. Barra friefet il-lejl insibu wkoll iż-**żugraga t'Għawdex**, bebbuxu endemiku għal Malta, kif ukoll ħanfusa rari **Onthophilus globulosus**, li l-unika popolazzjoni tagħha f'pajjiżna qiegħda biss hawnhekk.

Mhux natura biss

Mela kif rajna, iċ-Ċittadella hija sit ta' importanza partikolari għall-harsien tan-natura f'Malta. Imma hija wkoll sit ta' valur arkeoloġiku u ta' ³importanza pajsagġa.

Il-**UNESCO** (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation) hija ghaqda fil-Ġnus Magħquda li tiehu hsieb il-wirt importanti tal-umanità. Wiehed mix-xogħlijiet tal-UNESCO hu li tfittex u tahtar **World Heritage Sites**. Dan huma postijiet uniċi fid-dinja - bħall-Piramidi ta' Giża fl-Eġittu - li jingħatalhom dat-titlu halli jiġu mharsin għat-tgawdija tan-nies tad-dinja kollha. F'Malta għandna diversi minn dawn, fosthom il-Belt Valletta u t-Tempji tal-Qedem. Il-UNESCO qed tikkunsidra li tahtar iċ-Ċittadella bħala World Heritage Site.

¹**endemika**. Pjanta jew annimal li jghixu f'post jew pajjiż partikolari u mkien iktar.

²**Linosa**. Gżira żgħira Taljana (xi daqs Kemmuna) xi 130km fil-punent ta' Malta.

³**importanza pajsagġa**. Post li jitqies importanti għax ikollu dehra (naturali jew miġnija mill-bniedem) li tpxxi l-ghajn (bl-Ingliż *landscape value*).

Guido Bonetti

In-Nagħli (lesser horseshoe bat) huwa wiehed mill-iżgħar friefet il-lejl Maltin.

Aron Tanti

Il-Papoċċi ta' Malta (Maltese toadflax) hija fjura rari u kważi endemika.

Victor Falzon

Iż-Żugraga T'Għawdex (Gozo top-snail) hija bebbuxu endemiku.

Grazzi lil **Edwin Lanfranco** u lil **Alex Casha** għall-ghajjnuna tagħhom f'xi dettalji ta' dan l-artiklu.

“Thousands of people go through
our airport every day...
People meeting up after a long time,
and others bidding farewell

Different stories... Different feelings...”

MALTA
INTERNATIONAL
AIRPORT

moving people...

WELCOME
欢迎 光临

Find us on:

Over **80** destinations
Over **14,000** departing flights
3.65 million passengers

www.maltaairport.com